

Anne-Mieke Pol en Michelle Gemmink

OVER ZELFSTANDIGHEID VAN BASISSCHOOLLEERLINGEN

HOE MAKEN WE ZELFSTANDIG WERKEN MOGELIJK?

In het derde jaar schrijven studenten een paper over een pedagogisch onderwerp. Anne-Mieke Pol heeft literatuuronderzoek gedaan naar het zelfstandig werken van leerlingen.

Michelle Gemmink, docent-onderzoeker aan de KPZ, heeft haar daarbij begeleid.

Er is de laatste jaren veel veranderd in het onderwijs. Geleidelijk aan is de rol van de leraar veranderd van alleen sturend naar meer begeleidend. Leraren geven leerlingen meer verantwoordelijkheid om zelf problemen op te lossen en initiatief te nemen. Hierdoor ontstaan meer mogelijkheden om adaptief te werken. Dat leerlingen zelfstandig kunnen werken, staat hierbij centraal. Zelfstandig werken is daarom niet alleen maar een doel om na te streven, maar ook een middel dat andere doelen mogelijk maakt. Alleen als leerlingen zelfstandig kunnen werken, heeft de leraar de gelegenheid om leerlingen apart of in kleine groepjes extra aandacht te geven. Iets waar we met het oog op passend onderwijs niet meer zonder kunnen.

In het kader van de module 'schrijven van een paper' is er literatuuronderzoek gedaan naar het zelfstandig werken van basisschoolleerlingen. In de onderwijspraktijk ontstaat regelmatig de vraag hoe je het zelfstandig werken het beste vorm kunt geven. Er wordt veel van kinderen verwacht en zelfstandig werken gaat lang niet altijd vanzelf. Dit leidde tot de vraag in hoeverre we van kinderen kunnen verwachten dat ze zelfstandig werken en om kunnen gaan met aspecten als een zelfstandige attitude, uitgestelde aandacht, inzicht hebben in eigen kunnen, samenwerken, plannen, controleren en registreren.

Als kinderen daadwerkelijk zelfstandig moeten kunnen werken, hoe ziet dat er dan uit? Wat vraagt dat van hen en van de leraar? Als onderzoek uitwijst dat kinderen pas in de late jaren van adolescentie echt goed keuzes kunnen maken, kunnen wij dit dan wel van hen vragen op jonge leeftijd? En vooral hoe doe je dat dan? In het huidige onderwijs kunnen we niet meer zonder het zelfstandig werken. In de paper stond de volgende onderzoeksvraag centraal: Hoe creëert de leraar een leeromgeving waarin kinderen zelfstandig kunnen werken?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet eerst gekeken worden naar wat zelfstandig werken eigenlijk is. Daarnaast zijn er verschillende voorwaarden waaraan moet worden voldaan om zelfstandig werken zodanig vorm te geven dat leerlingen zich ook echt ontplooiën, ontwikkelen en leerdoelen bereiken. Ook zal er worden ingegaan op de benodigde leraarskwaliteiten en leraarsvaardigheden.

ZELFSTANDIG VERWERKEN VERSUS ZELFSTANDIG WERKEN

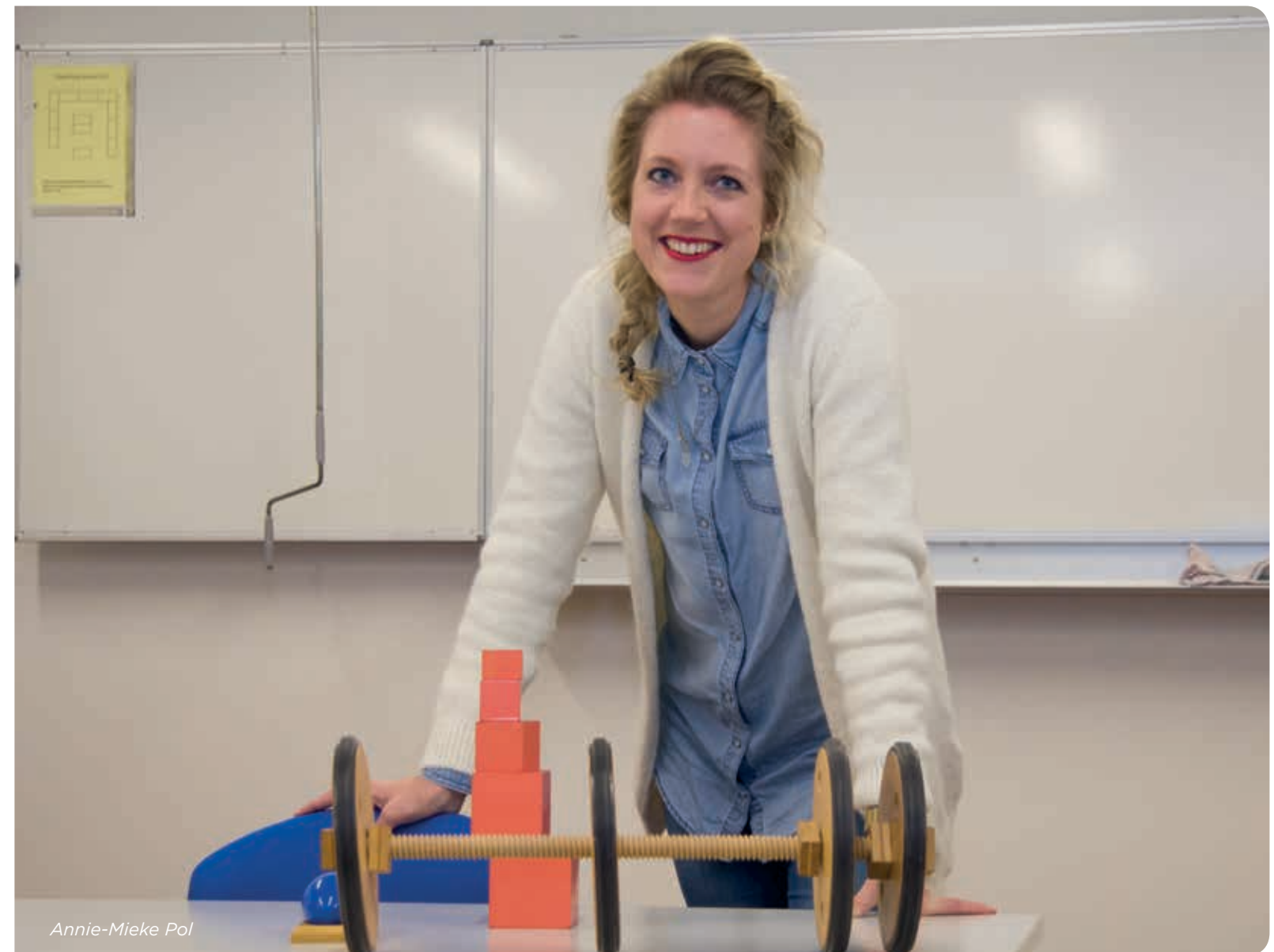
Er is een duidelijk onderscheid tussen 'zelfstandig verwerken' en 'zelfstandig werken'. Met zelfstandige verwerking wordt de inoefening bedoeld die direct volgt op de instructie. Hierbij is de hele klas individueel

met dezelfde activiteit bezig. Zelfstandig werken daarentegen biedt een gedifferentieerd aanbod en hoeft geen betrekking te hebben op de zojuist geïnstrueerde leerstof. Zelfstandig werken wordt gespreid over langere tijd (dag- of weektaken) en biedt de mogelijkheid tot samenwerken. Het verschil tussen deze twee vormen is dus de mate van zelfstandigheid en daarmee ook het niveau van probleemoplossend werken. Hieruit wordt meteen duidelijk dat zelfstandig werken geleerd moet worden. Een kind in groep 3 zal nog niet in staat zijn dusdanig te plannen, taken te overzien en te werken met uitgestelde aandacht, zoals een kind uit groep 7 of 8 dat kan.

Ook binnen een klas zelf zullen er grote onderlinge verschillen zijn en moet er gedifferentieerd worden in de aangeboden stof, tijd en de mate van sturing.

VOORWAARDEN VOOR ZELFSTANDIG WERKEN

Om tot zelfstandig werken te kunnen komen, zijn er een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Ten eerste moet er een veilig leerklimaat zijn waarin tegemoet wordt gekomen aan de drie basisbehoeften relatie, competentie en autonomie (Bors & Stevens, 2010). Voor de leraar is een goede relatie, betrokkenheid en sensitiviteit de sleutel tot een positieve leeromgeving en

Annie-Mieke Pol

die bevorderen de leer- en werkprestaties. Zelfstandig zijn vraagt een actieve houding van kinderen. Deze wordt alleen verworven als kinderen zich prettig en veilig voelen. In een veilige omgeving leren kinderen zelf verantwoordelijk te zijn, durven ze fouten te maken en initiatief te nemen. Daardoor is het niet nodig onmiddellijk de hulp van de leraar in te schakelen. Bij de basisbehoefte autonomie gaat het erom dat kinderen het gevoel hebben echt zelf keuzes te mogen maken en zelf invloed te hebben op het leerproces zonder steeds het idee te hebben dat zij gecontroleerd worden door de leraar. Hierdoor ervaart het kind dat zijn mening ertoe doet. De tweede voorwaarde is intrinsieke motivatie. Om zelfstandig te kunnen werken, moeten kinderen gemotiveerd zijn en zelf aan de slag willen gaan. Motivatie heeft alles te maken met het tegemoetkomen aan deze drie basisbehoeften. Deze moeten eerst gehonoreerd worden, alvorens er sprake kan zijn van intrinsieke motivatie. Een belangrijke derde voorwaarde is het in staat zijn tot samenwerken. Dit vraagt veel van de sociale competenties van het kind. Het kind moet bereid zijn te luisteren en een ander te helpen; niet door voor te zeggen, maar door de ander een stapje verder te helpen om een oplossing te vinden. Dit is iets wat kinderen moeten leren en wat een leraar dan ook voor moet doen.

KWALITEITEN VAN DE LERAAR

Om een leeromgeving te creëren waarin kinderen tot zelfstandig werken kunnen komen, is goed klassenmanagement nodig. Beheersing van goed klassenmanagement geeft de kinderen veiligheid en structuur. Regels, routines en afspraken zijn belangrijke elementen die zelfstandig werken mogelijk maken. Ze maken duidelijk welk gedrag er van de leerlingen, maar ook van jou als leraar wordt verwacht. Als routines duidelijk en geaccepteerd zijn, volgt het gewenste gedrag vaak vanzelf (Klamer-Hoogma, 2012). Het is bij zelfstandig werken van groot belang dat je je pedagogisch-didactisch handelen afstemt op de onderwijsbehoeften van de groep en het individuele kind. Het kind moet in staat worden gesteld zelfstandig aan het werk te gaan. Dit betekent dat je aan het ene kind op een andere manier instructie moet geven dan aan het andere kind. Ook het stellen van de juiste verwachtingen is essentieel. Te hoge verwachtingen zorgen ervoor dat het kind zich incompetent voelt en er een gevoel van falen kan ontstaan bij het kind bij het niet kunnen voltooien van een taak. Een te lage verwachting doet af aan de motivatie om te willen ontdekken en volharden. Door juiste taakafstemming en verwachtingen wordt er tegemoet

gekomen aan het competentiegevoel en communiceer je als leraar naar het kind: jij kunt dit! Een positieve houding van jou als leraar is essentieel. Een betrokken, sensitieve houding draagt bij aan het zelfvertrouwen van kinderen zodat zij zelf iets durven te proberen en problemen kunnen oplossen. Als leraar laat je merken dat eigen initiatief goed is en dat fouten maken erbij hoort, omdat je daar juist veel van leert. Een positieve, responsieve houding betekent ook bereid zijn om verantwoordelijkheid over te dragen en te accepteren dat kinderen andere keuzes maken dan jij. Kinderen kiezen voor andere oplossingen, die niet altijd de meest voor de hand liggende zijn, maar het is hun keus! Door vertrouwen uit te spreken en uit te stralen dat jij de keuze respecteert, zal het kind ervaren dat hij daadwerkelijk in staat is zelfstandig te werken en de taak te volbrengen. Complimentjes en aanmoediging maken dat het kind zich bekwaam voelt, zelfvertrouwen krijgt en daardoor gemotiveerder aan het werk gaat. Het kind leert zelfstandig te werken en verantwoordelijk te zijn voor zijn eigen leerproces.

CONCLUSIE

In het huidig onderwijs wordt steeds meer adaptief gewerkt en er wordt meer zelfstandigheid van kinderen gevraagd. De leraar is hierin de sturende en bepalende factor. Om als leraar het zelfstandig werken in de klas goed vorm te geven is het nodig de aandacht bewust te richten op dit onderwerp en jezelf vragen te stellen. Hoe kan ik mijn kwaliteiten als leraar hierbij inzetten? Ben ik mij voldoende bewust van de vaardigheden die dit van mij vereist? Op welke manier kan ik de zelfstandigheid van de kinderen in mijn klas versterken? Dit literatuuronderzoek heeft inzicht gegeven in de vaardigheden van kinderen met betrekking tot zelfstandig werken, en wat wij als leraar moeten doen om hen tegemoet te komen. Maar het heeft ook gezorgd voor een kritische blik en een moment van bezinning op wat zelfstandig werken werkelijk vereist. Want alleen in een veilige omgeving, gekenmerkt door goed klassenmanagement, kunnen kinderen daadwerkelijk tot zelfstandig werken komen.

BIBLIOGRAFIE:

Bors, G., & Stevens, L. (2010). *De gemotiveerde leerling*. Apeldoorn: Garant-Uitgevers.
Klamer-Hoogma, M. (2012). *Klassenmanagement*. Houten: Noordhoff Uitgevers.

KPZ START TALENTEN-PROGRAMMA JUNIORDOCENT LERARENOPLEIDING EN LERAREN BASISONDERWIJS (0,4 FTE) TALENTVOLLE LERAREN EN DOCENTEN IN DE LERARENOPLEIDING EN HET BASISONDERWIJS

De KPZ start op 1 september 2015 met het Talent Programma juniordocent en leraren basisonderwijs. De deelnemers aan dit programma hebben een afgeronde masteropleiding Leren en Innoveren, staan twee tot drie dagen voor de klas op een basisschool en volgen twee dagen in de week een traineeprogramma aan de lerarenopleiding van de KPZ.

De KPZ willen (in overleg met de samenwerkende besturen) de expertise van deze (jonge) innovatieve en onderzoekende professionals behouden en uitbreiden door een tweejarig trainee programma gericht op het versterken van de verbinding tussen de opleiding en de beroepspraktijk in het basisonderwijs. Het KPZ Talent Programma is gericht op (jonge) masteropgeleide leraren Leren en Innoveren. Er zijn ook mogelijkheden voor (ervaren) leraren, met een masterdiploma Leren en Innoveren en verbonden aan één van de samenwerkende besturen, om gedurende twee jaar een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling, vormgeving en uitvoering van het onderwijsprogramma van de lerarenopleiding op de KPZ.

De juniordocent is binnen de KPZ werkzaam binnen één van de vakgebieden pedagogiek, taal of rekenen of binnen de profielen Arts, Civics, Concepts of Science. De juniordocent draagt bij aan het verzorgen van het onderwijsprogramma, de innovatie van de inhoud van het onderwijs. De selectie wordt gedaan op basis van een inhoudelijk voorstel en de (lesgevende) kwaliteiten binnen de basisschool. De selectie vindt plaats door vertegenwoordigers uit de KPZ (per thema), in overleg met de betrokken schoolbesturen. Het aantal toegekende traineeships is afhankelijk van de inhoud en kwaliteit van de ingezonden voorstellen.